

Creatief schrijven aan de hand van literaire begrippen

1. Inleiding

In de overstap van klas 3 naar klas 4 havo¹ zijn er binnen het vakdomein Literatuur verschillende problemen te signaleren. Een van die problemen betreft het analyseren van literatuur aan de hand van literaire begrippen. De ervaring leert dat leerlingen uit de bovenbouw van havo en vwo vaak heel goed in staat zijn om literaire begrippen te leren en te reproduceren, maar veel moeite hebben met het toepassen van die begrippen bij de analyse van een literaire tekst. Hieraan kunnen verschillende oorzaken ten grondslag liggen. Zo kunnen de teksten die geanalyseerd moeten worden te lastig zijn voor leerlingen, waardoor het onmogelijk is om het literaire begrippenapparaat hierop toe te passen. Ook kan het zo zijn dat de tot dan toe gebruikte didactiek niet goed aansluit bij het leren toepassen van de literaire begrippen.

Het onderzoek dat ik heb gedaan, richt zich op deze laatste mogelijke oorzaak, waarin het aanreiken van een andere didactiek, die de ontwikkeling van een literaire analysecompetentie² bij leerlingen zal stimuleren, centraal staat. In deze beknopte bijdrage zal ik hoofdzakelijk ingaan op de lessenserie 'creatief schrijven aan de hand van literaire begrippen', waarin een mogelijk bruikbare didactiek wordt aangereikt.

2. Uitgangspunten van de lessenserie

De volgende aspecten zijn als uitgangspunt genomen bij de ontwikkeling van de lessenserie³ 'creatief schrijven aan de hand van literaire begrippen':

- Als leerlingen literaire begrippen op een inductieve manier aangereikt krijgen en leren, kan dat een positief effect hebben op de ontwikkeling van hun literaire analysecompetentie (Hartog 2011; Janssen e.a. 2016).
- Als het aanleren van literaire begrippen plaatsvindt op het niveau van het hogere-orde-denken, zal dat een positief effect hebben op de ontwikkeling van de literaire analysecompetentie van leerlingen (Anderson & Krathwohl 2001; Ebbens & Ertekoven 2005).

- Creatief schrijven, waarbij leerlingen literaire begrippen moeten verwerken in een tekst, kan leerlingen helpen om beter te worden in het toepassen van literaire begrippen bij literaire analyse (Janssen & van den Bergh 2010).

3. Creatief schrijven aan de hand van literaire begrippen

Op basis van de hierboven beschreven uitgangspunten is een lessenserie gemaakt waarin leerlingen, door middel van creatief schrijven, verschillende literaire begrippen toepassen. Hieronder volgt een beknopte beschrijving van de lessenserie, waarbij de drie uitgangspunten nader worden besproken en verantwoord.

3.1 Een inductieve methode

De lessenserie bestaat uit vijf lessen waarin de leerlingen, aan de hand van opdrachten, een kort verhaal schrijven. De leerlingen krijgen aan het begin van iedere les een korte instructie van de docent, maar werken daarna geheel zelfstandig uit een opdrachtenboekje dat voor deze lessenserie ontwikkeld is. Aan het begin van de lessenreeks worden de leerlingen ingedeeld in zogenaamde ‘redactieteams’, waardoor ze ook makkelijk hulp aan elkaar kunnen vragen.

Leerlingen voeren iedere les een opdracht uit waarbij één of meerdere literaire begrippen moeten worden toegepast. De leerlingen bestuderen zelf de theorie uit het informatieboek en bekijken zelf korte filmpjes waarin de theorie wordt uitgelegd. De leerlingen kunnen er ook voor kiezen om eerst met de opdracht te beginnen en tijdens het maken van de opdracht de theorie te raadplegen. Deze inductieve manier van het aanleren van literaire begrippen – waarbij wordt gewerkt van voorbeeld naar regel – als alternatief voor een deductieve aanpak – waarbij de docent eerst de regel toelicht en die regel vervolgens illustreert met voorbeelden – kan een positief effect hebben op het verkrijgen en verbeteren van de literaire analysecompetentie van de leerlingen (Hartog 2011; Janssen e.a. 2016). Bovendien zijn leerlingen meteen actief aan het werk, waardoor ze sneller tegen problemen aanlopen en worden uitgedaagd om die zelf op te lossen. Zo wordt het zelfstandig denkvermogen van de leerling gestimuleerd.

3.2 Hogere-orde-denken

Leerlingen vinden het vaak lastig om geleerde begrippen toe te passen bij de analyse van een literaire tekst. Om op het niveau van begrijpen en interpreteren te komen, moet een leerling verschillende denkstappen maken die van een hogere orde zijn dan enkel het onthouden van een begrip (Anderson & Krathwohl 2001; Ebbens &

Ettekovén 2005: 184). Vragen waarbij een beroep wordt gedaan op de literaire analysecompetentie zijn van het hogere-orde-niveau. Het is van belang om leerlingen tijdens de les in aanraking te laten komen met hogere-orde-leeractiviteiten, waarbij de onthouden en begrepen informatie wordt toegepast.

In de opdrachten uit de lessenreeks wordt van leerlingen verwacht dat ze zelf korte stukjes tekst schrijven, waarbij ze de literaire begrippen toepassen. Zo moeten leerlingen bijvoorbeeld zelf een perspectiefwisseling schrijven. Deze opdracht bevindt zich op het niveau van creëren (hogere orde). De opdrachten in het boekje zijn voornamelijk gericht op het hogere-orde-denken: ‘toepassen’, ‘analyseren’, ‘evalueren’ en ‘creëren’. Het leren op deze hogere denkniveaus kan van positieve invloed zijn op het integreren en toepassen van kennis (Ebbens & Ettekovén 2005: 184).

3.3 Creatief schrijven

Uit eerder Engelstalig onderzoek is gebleken dat creatief schrijven van positieve invloed kan zijn op zowel leesmotivatie als tekstbegrip bij leerlingen (Austen 2005; Knoeller 2003). Op het gebied van tekstbegrip zou creatief schrijven bijdragen aan het construeren van betekenissen en aan het verkrijgen van inzicht in literair-theoretische begrippen. Uit onderzoek van Janssen, Broekkamp & Smallegange (2006) blijkt dat creatief schrijven een positieve invloed kan hebben op de interpretatie van poëzie bij leerlingen uit 5-vwo. Uit onderzoek van Janssen & van den Bergh (2010) is gebleken dat het schrijven van een eigen verhaal, voorafgaand aan het lezen van verhalen, een positieve invloed heeft op het leerproces van leerlingen. Uit dat onderzoek kwam eveneens naar voren dat schrijven een positieve invloed heeft op het verhaalbegrip. De leerlingen die creatief hadden geschreven, scoorden hoger op de verhaalbegripstoets (Janssen & Van den Bergh 2010: 13).

Creatief schrijven zou dus als middel ingezet kunnen worden bij het aanleren van literaire begrippen. Het hogere-orde-leren, waarbij leerlingen moeten integreren en creatief toepassen, zal hierbij worden aangesproken. Opgemerkt moet worden dat binnen het onderzoek van Janssen & van den Berg (2010) de onderzoekers de leerlingen niet ‘vrij’ lieten schrijven, maar altijd met een bepaalde opdracht of op een planmatige manier. Dat kan van invloed zijn op het leerrendement. Bij het ontwerp van de lessenreeks ‘creatief schrijven aan de hand van literaire begrippen’ is er daarom voor gekozen om leerlingen aan de hand van een specifieke opdracht of aanwijzing hun tekst te laten schrijven. Door leerlingen op een planmatige en doelgerichte manier te laten schrijven – waarbij de literaire begrippen moesten worden toegepast – kan de ontwikkeling van hun literaire analysecompetentie worden gestimuleerd.

4. Tot slot

In deze bijdrage heb ik een beknopte impressie willen geven van de lessenserie ‘creatief schrijven aan de hand van literaire begrippen’. De beschrijving is onderbouwd vanuit de drie uitgangspunten van waaruit de reeks is ontstaan. Uit bijbehorend onderzoek zou de voorzichtige conclusie kunnen worden getrokken dat opdrachten waarbij leerlingen creatief schrijven en daarbij literaire begrippen moeten verwerken in hun tekst, kunnen bijdragen aan het vaardiger worden in het begrijpen en analyseren van literatuur aan de hand van literaire begrippen. Hierbij moet de kanttekening geplaatst worden dat er nog maar weinig onderzoek is gedaan (in het Nederlandse taalgebied) naar de effecten van creatief schrijven in het algemeen en in het bijzonder op de ontwikkeling van de literaire analysecompetentie bij leerlingen. Daarnaast is dit onderzoek op zeer kleine schaal gedaan.

Toch lijkt het implementeren van creatief schrijven in de lessen literatuur geen gek idee. Leerlingen lijken er baat bij te hebben en bovendien werd er tijdens de lessen met veel plezier geschreven, gediscussieerd, gelezen en voorgedragen.

Referenties

- Anderson, L.W. & D.R. Krathwohl (eds.) (2001). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Austen, V.J. (2005). “The value of creative writing assignments in English literature courses”. In: *International Journal for the Practice and Theory of Creative Writing*, 2 (2), p. 138-150.
- Ebbens, S. & S. Ettekoven (2005). *Effectief leren*. Groningen/Houten: Wolters Noordhoff.
- Hartog, S. (2011). “Literaire begrippen. Een inductieve aanpak van het sonnet”. In: *Levende Talen Magazine*, 5, p. 10-13.
- Janssen, T. & H. van den Bergh (2010). “Het effect van creatief schrijven op het lezen van korte verhalen”. In: *Levende Talen Tijdschrift*, 11, p. 3-15.
- Janssen, T., H. Broekkamp & E. Smallegange (2006). *De relatie tussen literatuur lezen en creatief schrijven. Een onderzoek*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Janssen, F., H. Hulshof & K. van Veen. (2016). *Uitdagend gedifferentieerd vakonderwijs: Praktisch gereedschap om je onderwijsrepertoire te blijven uitbreiden*. Leiden: ICLON/Groningen: Lerarenopleiding RUG.

Noten

- ¹ Deze problematiek geldt zowel voor de overstap van 3-havo naar 4-havo, als voor de overstap van 3-vwo naar 4-vwo. Dit onderzoek richt zich echter enkel op 4-havo.
- ² In deze bijdrage wordt de vaardigheid waarbij een leerling een literaire tekst moet begrijpen en interpreteren aangeduid met de term 'literaire analysecompetentie'.
- ³ Deze uitgangspunten zijn gebaseerd op een literatuurstudie die bij nadere interesse te raadplegen is via de auteur van deze bijdrage.